

Saepe tamen leges positivae, si metus gravis probetur, per judicem rescindunt ejusmodi contractus. Cf. Jus Rom. et Gall. art. 1111 et 1117; quare semper licet ei, cujus interest, ad judicem confugere. Idem jure Boruss. statuitur Th. I. tit. 4 § 31 sq.: cf. Schwane § 4 III. n. 2. Quod sic intellige, ut ille, qui metum injustum passus est, non obligetur ad implendum contractum, non quod *alter* pro libitu possit resilire.

Jus naturae vero ex se solo tantum ei, qui metum injustum incussit, vel qui metus injusti incutiendi particeps erat, obligationem imponit, damna reparandi; sed actus et contractus cum homine prorsus alieno propterea intactos relinquit.

Imo ex jure naturae videtur nullus contractus ex gravi metu initus, modo rationis usus perturbatus non fuerit, ipso facto irritus esse (nisi forte excipias matrimonium), sed tantum rescindibilis. Plus enim non postulatur a jure naturae, quum metus non impediatur, quin actus ex eo procedens sit simpliciter voluntarius, quamquam involuntarius est secundum quid. Idque, si de contractibus ex natura sua solubilibus agitur, magis favere potest ei, qui metum et injuriam passus est. Fac enim, interim circumstantias ita mutari, ut quod antea incommodo et damno erat, nunc jam sit commodo: nulla est ratio, cur contractum initum ipso facto nullum dicamus; sed cum damno et incommodo ejus, qui injuriam intulit, ab altero prorsus sustineri potest. Neque valet objectio illa, metum utpote injuriam non posse jus producere. Nam dicendum est, injuriam illam esse tantum occasionem nova jura constituendi, quod non repugnat; produci autem nova jura et onera voluntariâ susceptione et cessione; injuriam vero illatam producere obligationem resarciendi injuriam omnesque ejus sequelas.

1068 NB. Aliud tamen est *ex metu* contractum inire, aliud *occasione metus* incussi contractum inire. Qui v. g. a latrone invasus praetereuntem hominem cum ejus periculo advocat, promittens certam recompensationem, ad hanc promissionem non cogitur metu incusso, sed ex metu aliunde incusso ansam seu occasionem sumit. Quare promissio ex hoc non est invalida aut rescindibilis, nisi forte in aestu timoris plus aequo obtulerit, metuens, ne viator ille aliter caritatis officii oblitus auxilium denegaret: quod si obtinuit, ad limites justae atque aequae aestimationis promissio videtur reducenda. — Imo in promissione sive ex metu, sive occasione metus facta ne sistere quidem possumus; nam praestito auxilio alius contractus plane validus oritur, sc. contractus realis: „facio ut des“.

E contrario, qui a latrone invasus huic pro recuperanda libertate certam summam promittit, solvere non tenetur, sive latro per sese hanc pecuniam extorquere voluit, sive alter sponte obtulit, ut sibi redderetur libertas; nam in priore hypothese metus gravis incussus est in hunc finem, ut promissio pecuniae fieret, in posteriore saltem ille gravis metus sub hoc respectu injuste sustentatus est.

Qui vero ab altero injuria vere affectus pecuniam extorquet, ne eum ad judicem deferat, nisi excessiva summa sit, eam retinere potest, sive intendebat rem judici deferre sive non, quia metum *injustum* non incussit, sed pro pecunia *cessit jure suo*, quod habuit, alterum deferendi ad judicem.

Articulus III.

De obligatione contractuum seu de contractibus in facto esse.

Postquam de consensu, qui causam contractus efficientem vel contractum *in fieri* constituit, breviter disputavimus, relinquitur, ut ipsum

effectum sive contractum in facto esse consideremus; aliis verbis, vinculum scrutari debemus, quod contractu efficitur.

Vinculum igitur consistit in juridica obligatione, qua contrahentes ligantur. Haec aut substantialis obligatio est, ex contractu per se oriunda; aut accidentalis sive accessoria, quae ad contractum extrinsecus accedere potest.

§ 1.

De contractus obligatione substantiali.

I. Contrahentes obligantur ad id, quod libere in contractu ex-¹⁰⁶⁹presserunt, etsi ab eo, quod communiter in simili contractu constituitur, sit diversum.

II. In iis contractibus, circa quos leges aut legitima consuetudines ambitum obligationum magis determinant, seclusa expressa conventionem contraria, obligationes in illo ambitu oriuntur (cf. ea, quae dicta sunt circa naturam contractus ejusve accidentia).

III. Contractus autem obligatio sumitur secundum voluntatem contrahentium rationabiliter intellectam, ita ut non extendatur ad circumstantias non praevisas, quae valde mutant contractus objectum.

IV. Contractus obligatio aut solos contrahentes afficit, si mere personalis est; aut etiam ad alios, qui locum contrahentium tenent, transit, si per contractum non persona tantum, sed res ipsa obligata est.

Omnia haec adeo patent, ut probatione non indigeant, neque ulla videtur hac in re scriptorum controversia.

Hinc jam considerandum est, quot et quibus modis obligatio exorta finiatur. Hoc nimirum obtinet 1) si obligatio impletur; 2) si obligatio ab alterutro contrahentium alteri condonatur; 3) si legitima auctoritate jus vel obligatio exstinguitur; 4) si mutatis circumstantiis obligatio corrumpi censetur, ut dictum est in princ. III.¹

Gravior quaestio oritur circa rescindibilitatem contractuum, eorum-¹⁰⁷⁰que nullitatem propter defectum conditionum lege positiva praescriptarum.

De contractibus, qui rescindi possunt, jam quaedam notavimus agentes de subjecto seu personis contrahentibus n. 1055 sq.

Contractus a lege declarati rescindibiles. Effectus seu obligatio, quae ex contractu rescindibili oritur, sic considerari debet, ut verum conferat jus, veramque imponat obligationem, attamen non ex utraque parte firmam: quapropter postquam ille vel illi, in quorum favorem rescissio conceditur, hanc postulaverunt, alter jus suum amittit, atque res in priorem statum restituere debet. Circa facultatem rescindendi contractus a lege positiva datam, ejusque licitum usum haec tenenda sunt:

¹ Jure positivo plures modi distinguuntur, quibus contractus obligatio finiatur, videlicet: impletio, compensatio, confusio (si jus et obligatio in unam eandemque personam transierit), novatio, remissio, impossibilitas superveniens, praescriptio liberativa, conditionis resolutoriae verificatio etc. Quae nominasse sufficiat; quid juris servandum sit in singulis illis modis, a jurisperitis descendendum est.

1. Si concessio legis nititur in motivo boni communis, v. g. in praecavenda fraudulenta circumventionem eorum, qui matura deliberatione nondum utuntur, ille, in cujus favorem statuitur rescindibilitas, huic juri renuntiare valide nequit.

2. Si concessio facta est in solum favorem privatum, ille, cui facultas rescindendi a lege datur, libere huic juri renuntiare potest; qua renuntiatione facta, licite rescindere non amplius potest in foro conscientiae, idque sive in foro externo facultas rescindendi sustinetur, sive non.

3. Sed etsi aliquis eorum, in quorum favorem contractus factus est rescindibilis, juri suo renuntiavit, alii, quorum interest contractum rescindi, id nihilominus postulare possunt.

4. Qui vero fraudulenter aliquem induxit ad contrahendum, occultans contractus rescindibilitatem vel fraudulenter promittens illius stabilitatem, tenetur ad damni reparationem, si fortasse postea alii rescissionem contractus postulant; minus etiam ipse rescissionem postulare potest.

Hinc: 1. Quomodo minor, cui lex concedat jus invocandae rescissionis, possit licite hoc jure uti, jam supra dictum est. Favore legis uti potest, etsi alter, quocum contraxit, ipsum ad promittendum induxit, se jure suo nunquam usurum esse, quia bonum commune postulat hanc protectionem aetatis immaturae; favore legis cum alterius damno uti non potest, si ipse illum hac promissione fraudulenter circumvenit.

2. Si uxor, ut se suosque a necessitate eriperet, alterum sollicitavit, ut certam rem a se emeret, firmitatem contractus pollicita, postea non potest illum rescindere, etsi majus pretium ipsi offeratur.

3. Attamen alii, maritus, filii, uxoris promissione non ligantur, quin possint ipsi postulare rescissionem ejus contractus, quem sibi nocivum esse intelligant. Verum si ita fiat, uxor, quae alterum ad contrahendum pertraxit, firmitatem contractus perpetuam fore praetendens, ad damni reparationem etiam tunc facile tenetur.

4. Qui gravi metu inductus promittit, se daturum esse talem summam neque datam repetiturum, seu donationem se non rescissurum, favori a lege dato videtur invalide renuntiare; nam si hac promissione ligaretur, id in damnum commune vergeret atque nefariorum hominum audaciam auget. Optime facit, promittendo cum restrictione mentali, quam hic non pure mentalem facere facile potest.

1071 Contractus a lege declarati nulli seu irriti: Alia difficultas est in solvenda quaestione, num leges, quae contractum non rescindibilem tantum, sed irritum declarent, eam vim habeant, qua contractus illi ne in foro conscientiae quidem valeant: maxime quum scriptorum hac in re non levis sit discordia.

Lugo de just. et jure disp. 22 a n. 249 loquens de contractu sine solemnitatibus jure requisitis facto (cf. etiam Pruner theol. mor., de contractibus in gen. § 6) refert has sententias:

Prima sententia docet, contractum vel actum, quando aliud consensus vitium non adest, esse prorsus validum in conscientia atque obligare, sed illi denegari actionem in foro externo, et hoc sensu eum dici civiliter invalidum: proin eum, qui possessorem in judicio cogat, ut rem ex tali con-

tractu acquisitam sibi reddat, in foro conscientiae injuste agere et restitutioni esse obnoxium. Hujus sententiae patroni referuntur inter alios: Sylvester, Navarrus, S. Anton., Fillucci, Reginald, alii.

Secunda sententia docet, ejusmodi contractus vel actus etiam in conscientia non valere, ideoque ex iis jus non acquiri. Ita praeter alios: Covarruv. tom. I. c. 10 a n. 12, Paul. de Castro, Bañez, Becan., Vasquez, et (quoad substantiam) Lessius de just. et jure l. 2 cap. 19, Molina, ipse Lugo l. c.

Tertia sententia est, intentionem legislatoris et sensum legis consuetudine approbatum eum esse, ut ille, qui ex tali contractu vel actu aliquid possideat, non teneatur se ipse spoliare, sed ut alii, quorum interest, possint ab eo rem in judicio repetere: quo facto, possessorem teneri in conscientia ad rem reddendam. Ita Soto, Lud. Lopez, Henriquez, Sanchez¹.

Tertiam sententiam aliqui ex eo defendunt, quod in dubio primae et secundae sententiae melior sit conditio possidentis. Verum recte notat Lugo, inde non fieri, ut haec distincta dicatur sententia; aliud enim esse, si quaeratur de speculativa sententiae veritate et probabilitate (et sic hanc tertiam sententiam, quando infra judicium nostrum dicturi sumus, etiam intelligimus), aliud esse, si quaeratur, quid propter diversarum sententiarum probabilitatem practice liceat. Si enim prima et secunda opinio probabilis sit, quamquam nulla alia opinio accedat, necessario inde sequi, ut et possessor, cui faveat prima sententia, eam sequi possit, et alter, cujus intersit, secunda sententia nixus judicis auctoritatem implorare possit: cui demum ab utroque standum est.

At ne in illa quaestione dubii relinquamus, haec noto:

1. Extra controversiam esse debet, publicam auctoritatem posse, si ratio boni communis id postulet, contractibus vel actibus subditorum suorum in iis rebus, quae publicae auctoritati subjacent, certam formam solemnitatemque praescribere, qua deficiente, contractus vel actus vere in se irriti sint, idque in foro conscientiae. Id, ut internas rationes omittam, clare demonstratur ex facto Ecclesiae, quae in Conc. Trid. contractum matrimonii sine parcho et testibus ineundi irritum fecit. Eandem vero potestatem quaelibet publica auctoritas seu etiam civilis potestas intra limites earum rerum habet, quae ejus supremae curae concredita sunt. Nam Ecclesia minime hanc potestatem habuit ex eo solo, quod matrimonium sit sacramentum, quum haec ratio potius multis theologis summam difficultatem creare visa sit, ut legi potest in historia et actib. Conc. Trid.², sed eam se habere collegit ex eo, quod sit contractus, qui ut sacer suae potestati subjaceret.

2. Quum igitur quaestio juris in abstracto indubia sit, tantum restat alterutra quaestio alia: 1) utrum de facto a legislatore intenta et consuetudine recepta sit lex contractus irritans eo sensu, ut sint vere in utroque foro, externo et interno, irriti, an potius secundum eum modum, quo sententia tertia rem considerat; 2) num, etsi legislator omnimodam nullitatem intenderit, fortasse dici debeat, non subesse causam satis justam ad illam nullitatem inducendam, sed sufficere plane et debere sisti in nullitate civiliter

¹ Scriptores laudati vel alii ubi hanc rem tractent, v. infra de successione haereditaria n. 1143 sqq.: conjungunt enim generatim utriusque rei tractationem, ac propterea etiam quaerunt de „contractu vel actu“.

² Pallavicini Historia Conc. Trid. lib. 22 cap. 4—8.

sumpta, ita ut contractui solemnitatibus carenti assistentia iudicis denegetur et alteri, cuius intersit, competat facultas iudicis rescissionem postulandi.

Quare in omni casu prima sententia excluditur, nisi forte simus a) in iis circumstantiis, in quibus etiam ipsam iudicialem rescissionem admitti, certo injustum sit, aut b) in iis contractibus, in quibus legislator satis clare dicat, se obligationem in conscientia nullo modo attingere velle. Atque ita revera multi ex antiquis primae sententiae fautoribus arguere conantur, neque immerito, quum in jure Romano non obscura sint indicia, legislatoris mentem eam solam fuisse. Sed quum in recentioribus legibus talis mens non probetur, tantum remanent consideranda, quae antea dixi, sc. estne 1. sensus legis consuetudine receptus secundae, an tertiae sententiae conformis? 2. legis irritantis justitia aut injustitia exigitne moderamen, quod tertia sententia contra secundam statuit, aut etiam aliquando id, quod prima sententia contendit? Si videlicet injusta non est lex in certis contractibus, hanc saltem voluntatem legislatoris fuisse et esse dicere debemus, ut voluerit per iudicis sententiam, si intercedat, jus et obligationem vere etiam in foro conscientiae firmam reddere.

1073 3. Ut igitur nunc dicam, quid re ipsa sentiendum sit practice, leges a legibus debent distingui. Sc. in conscientiae foro ex contractu, cui lex sive ecclesiastica sive civilis obstat, excluso dolo in contractus partem, aliquid accipi atque res accepta retineri potest ante iudicis sententiam secundum sequentia:

1) Si lex irritans *poenalis* est, deficiente culpa theologica, contractus validus haberi potest, at ob juridicam culpam a iudice rescindibilis; si vero culpa theologica adest, atque lex eum, qui culpam commiserit, ipso facto *inhabilem* declarat ad jus acquirendum, sententia iudicis exspectari nequit; si autem lex actum jam validum ipso facto per certam culpam rescindi declarat, etiam post culpam commissam probabiliter exspectari potest iudicis sententia *declaratoria*. V. S. Alph. l. 1 n. 148, Thesaurus de poenis eccl. p. I cap. 35.

2) Si lex irritans est in favorem et commodum privatum lata, contractus interim in conscientia sustineri potest, quum alter contrahens juri suo libere possit renuntiare.

3) Si contractus ex natura sua omnino validus et licitus ab utroque contrahente libere initur, omissis solemnitatibus legis interim pro valore, imo etiam obligatione in foro conscientiae standum est. Tantummodo alii non contrahentes, quorum fortasse interest contractum vel actum rescindi, per se non impediuntur, quominus legis favorem implorare possint, secluso dolo et fraude. Sic ex multis illis auctoribus, qui — ut supra — secundam et tertiam sententiam tenent.

4) Idque a fortiori dicendum est, si legis *verba ipsa* non nullitatem certo expriment, sed de sola rescindibilitate intelligi possunt: quia tunc, utpote in odiosis, quae libertatem naturalem restringunt, minimum quid tenendum est, atque hoc eo magis, quod consuetudo non raro id in ipsis illis legibus induxit, quarum verba per se nullitatem expriment. Et spectata hodierna *civili* legislatione (cf. infra de testamentis), praesumi posse videtur, nullitatem, quam lex enuntiet, ita intelligi, ut contractus nullus sit in conscientia tandem post sententiam iudicis, antea naturalis valor ab iis, quorum intersit, possit sustineri: scilicet leges hodiernae fere tum tantum actus civium videntur regere velle, quando publico juri per recursum ad iudicem subiciuntur. — Imo si lex aliquem actum vel contractum tantum-

modo declarat actione iudiciali carere (Klaglos), obligatio, quae naturam suam ex tali contractu in conscientia oritur, manet prorsus intacta, neque iudicis sententia eam ullo modo immutabit.

5) Si vero lex aliqua, quam injustam esse non probatur vel non satis 1074 suadetur, certum quendam contractum vel actum *et prohibet et simul ipso facto irritum declarat*: illius nullitas statim in foro etiam conscientiae sustineri debet, ac proin obligatio restitutionis ei, qui ex tali contractu aliquid possidet, incumbere potest. Exemplum habes in renuntiatione bonorum, quae a Novitio fiat ante tempus a Trid. sess. 25 cap. 16 *de ref. regul.* statutum; idem in certis contractibus medicorum et advocatorum a lege civili reprobatis.

6) Similiter in conscientiae foro statim pro invalidis, respective restitutioni obnoxiiis ii actus vel contractus habendi sunt, qui propter boni communis bonorumve morum periculum, quod avertendum sit, vel propter ipsius contractus *naturam* declarantur ipso facto invalidi et nulli. Quando autem periculum boni communis in causa sit, quando bonum privatum, in praxi non tam facile discernitur: quare in dubio potius standum est pro actus valore, donec res iudicis componatur; imo ut propter boni communis periculum contractus alias validi non tantum rescindibiles, sed *irriti ipso facto* fiant, videtur communiter ratio tantae necessitatis subesse debere, ut rescindibilitas ad protegendum bonum commune insufficientis putetur.

Nota 1. Quae n. 3) dixi, praecipue observanda sunt in contractibus emptionis et venditionis vel similibus causis.

2. Quae de defectu solemnitatis dicuntur, etiam fere edicuntur de contractibus iis, qui propter aliam causam vel defectum a lege declarantur invalidi vel infirmi; quare easdem regulas applicato.

3. Quamquam ea, quae de valore contractuum dicuntur, auctores communiter transferunt etiam ad testamenta: attamen, quid de iis dicendum sit, suo loco speciatim notabitur. Majore jure dixerim, ex valore testamentorum *'informium'* argui posse valorem *informium* contractuum, quam vice versa: quare recte testimonia auctorum illic alleganda huc etiam transferri et applicari possunt.

§ 2.

De obligationibus accidentalibus seu modificationibus iis, quae per se ad ipsam justitiam pertinent.

Obligationes, quae ad substantialem obligationem accedunt, possunt 1075 aut in eodem genere manere, i. e. in genere justitiae commutativae, aut alius generis obligationem, ex motivo alius virtutis accedentis constituere.

Prius si obtinet, contractus objecta extenduntur, limitantur, modificantur, sc. a) per meram rei obligationisve determinationem, b) per modum superadditum (germanice: Auflage), c) per conditionem appositam. Alius virtutis obligatio inducitur per juramentum, quod contractui additur. De singulis fusius. Hac paragrapho de prioribus obligationibus agimus, sequenti § de posterioribus.

Notiones. 1. *Modus* a conditione sic distinguitur, ut a conditione ipsius contractus existentia et valor pendeat, modus vero contractum validum supponat, et tantum novam aliquam obligationem adjungat.

2. *Conditio* distinguitur *suspensiva* et *resolutiva*. Prior est, quae, nisi verificetur, impediatur, quominus contractus vere fiat; posterior, quae si

postea contingat (vel nisi certo tempore impleatur), contractum eo ipso rescindat.

Rei explicatio. I. Si determinatio temporis adjicitur — contractus „ad diem“ — vinculum obligationis statim oritur, sed debitum implendae seu perficiendae obligationis prorogatur.

II. Si res determinatur et demonstratur, nonnihil difficultatis occurrit, quando in hac demonstratione error committitur.

1) Si error est circa qualitatem, contractus non fit invalidus, nisi redundat error in substantiam.

2) Si error est in quantitate, regula haec statuitur: si res designatur mere *demonstrative*, error nihil mutat, ita ut tota res debeatur, etsi quantitas minor designata fuerit; si vero res designatur *taxative*, excessus, supra id, quod designatum est, non debetur, nisi aliter ex circumstantiis constet de mente contrahentis.

Demonstrative censetur res designari, si primo res ipsa exprimitur, dein secundarie tantum quantitas; *taxative*, si primo quantitas, dein res exprimitur. E. g. „tale praedium ibi situm 50 jugerum“ est *demonstrative* designatum; „1000 marc. in hac vel illa arca inclusa“ est *taxative*; „haec capsula, pecuniam 1000 marc. continens“ per se est *demonstrative*, ita ut, materia contractus sic designata, tota capsula, etsi 1200 contineat, debeatur, nisi aliud ex circumstantiis eruatur.

Si res determinatur *sub disjunctione*, per se, nisi aliud exprimitur, eligendi facultas est apud eum, qui onus habet tradendi.

1076 III. 1. Modus, si quis vere imponitur, ex iustitiae obligatione implendus est. Atque ita accidere potest, ut aliquando propter „modum“ non impletum alteri contrahenti facultas detur contractum rescindendi, aliquando ne id quidem sufficiat ad iniustitiam compensandam.

2. Specialis „modus“ est „contractus *sub poena*“, sive modus poenalis, qui pro culpabili dilatione solvendi vel praestandi debiti aliquando statuitur; attamen ut justa poena sit, debet esse moderata et tantum contra culpabilem moram statuta.

3. Alius specialis modus est „*sub causa*“: quae intelligitur pro *fine*, in quem alicui jus vel donum aliquod conceditur. Exemplum habes, quando aliquis alteri pecuniam contractu donationis confert ad „emendos libros, ad ludum, ad alendos equos etc.“ Sed, utrum ille finis vere tamquam modus imponatur, seu utrum pecunia accepta revera ex obligatione in finem assignatum impendenda sit, an solummodo indicetur voluntas donantis, qua velit donarium *aptum reddere* ad illum finem, *si velit*, prosequendum, ex circumstantiis erui debet. Saepe enim nulla prorsus obligatio intenditur (v. Molina tr. 2 disp. 208 et Lugo disp. 23 n. 111). Imo plerumque, si modus assignatus est *in solam utilitatem donarii*, non censetur obligatio illum implendi adesse (nisi forte donarius sibi incurius sit et donator hanc justam et providam curam in certa aliqua re urgere voluerit). Si vero modus impositus redundat in utilitatem tertii vel aliorum, aut etiam in communem utilitatem, censetur prorsus obligatio illum implendi, atque ita quidem, ut, neglecto illo fine, donatio corruat acceptumque donum potius restituendum sit.

4. *Modus turpis* (i. e. qui sine peccato impleri nequit), aut modus impossibilis habetur *pro non adjecto*, ita ut contractus vel actus simpliciter ut

validus sustineri debeat, neglecto illo modo superaddito: nisi forte modus *ut conditio* imponatur. Attamen id valet de modo accessorio; *non valere idem de fine*, ad quem aliquid datur, ex modo dictis concludes. In hoc enim opus est distinctione. Videlicet si ille finis principalis vel totalis est, donatio vel contractus est irritus; si vero accidentalis est, aut si donator non ipsum illum finem attingendum sibi proposuit, sed solum donario voluit possibilitatem hujus finis attingendi praebere, contractus valet et finis indicatus prorsus est negligendus.

IV. 1. Sola conditio *de futuro* incerta contractum suspendit: nam ¹⁰⁷⁷ conditio de praeterito et de praesenti aut statim facit, ut contractus sit validus et perfectus, aut ut sit prorsus nullus; conditio de futuro certa solam impletionem suspendit seu diem determinat.

2. Conditio alterutri contrahentium imposita, si modo possibilis et honesta est, impleri debet, idque per se *in propria forma*, ut ajunt: aliquando tamen sufficit aequivalens impletio (v. g. conditio „si nubas“ aequivalenter impletur, si puella monialis fit). Scilicet 1) videnda est mens ejus, qui conditionem posuit; 2) videndum est, num forte turpis evadat conditio, nisi aequivalens impletio pro vera impletionem habeatur; quod si obtinet, aut aequivalens impletio debet sufficere, aut contractus adjudicandus est secundum regulam de conditione turpi mox dandam (cf. S. Alph. n. 830 et 930).

3. Conditio onerosa alterutri contrahentium imposita habetur ut impleta: 1) si ille, cui imposita est, fecit, quod suum erat, ad eam implendam; 2) si alter sive tertius, cujus intererat eam impleri, vel in cujus favorem conditio apposita est, eam remisit; 3) si ille, cujus intererat eam non impleri, alterum ab ea implenda impedivit.

4. Conditio de futuro turpis aut impossibilis reddit contractum *nullum*. Quare hic nota discrimen inter *conditionem turpem* et *modum turpem*.

Attamen in foro externo quidam actus vel contractus excipiuntur, ita ut conditio turpis vel impossibilis in illis *pro non adjecta* habeatur, vel alii verbis non habeatur pro vera conditione, sed pro modo superaddito ¹, videlicet:

1) in donatione inter vivos; 2) in dispositionibus testamentariis secundum complurium regionum leges (cf. infra de testamentis); 3) in matrimonio, nisi agatur de conditionibus turpibus substantiae matrimonii adversis, seu unitati, indissolubilitati, prolis generationi repugnantibus.

Dixi: *in foro externo* pro non adjecta habetur. Nam possintne *in se* ejusmodi conditiones vere pro non adjectis haberi, ita ut in foro conscientiae jura eadem oriantur, ac si appositae non sint, pendet tum ab intentione contrahentium, tum a potestate auctoritatis publicae in materiam contractus, si forte jus in illam materiam, etiam repugnante domino, valide transferri possit. Quod in dispositionibus testamentariis, imo etiam in donationibus difficultatem non parit; quia saltem in poenam peccati illum, qui turpem conditionem apposuit, auctoritas publica dominio et jure privare, idque in alterum transferre potest. In matrimonio autem id est impossibile: quatenam inde consecutaria pro matrimonio deducenda sint, v. postea vol. II.

¹ Accurate dispositiones legis in jure diversorum regnorum videndae sunt, quia non ubique omnino idem statuitur. Praecipuum discrimen observatur relate ad dispositiones testamentarias; quare ibid. vide aliquarum legum statuta.

§ 3.

De obligatione juramenti contractui adjecti ejusque influxu.

1078 Quae quantaque sit juramenti obligatio, supra, quando de religione egimus, explicatum est. Quod vero cum illius obligationis notitia cohaeret, quodque hinc potissimum adverti debet, illud est, non idem esse juramentum valere, et juramento contractum firmari. Prius latius patet quam posterius.

Juramentum valere, per se dicit, obligationem *religionis* induci; juramento contractum firmari, dicit, per religionis obligationem id effici, ut *justitiae* obligatio, quae secus aut nulla aut infirma, i. e. ad arbitrium solubilis, fuerit, evadat *firma et insolubilis*. Hoc fieri potest 1) positiva lege, quae statuere potest, ut contractus sola positiva lege irriti vel rescindibiles, adjecto juramento sint firmi: 2) renuntiatione libera ex parte illius contrahentium, in cujus favorem aut natura aut positiva lex induxit contractus rescindibilitatem, nisi forte hanc ipsam renuntiationem propter graves rationes boni communis lex positiva irritam esse declaraverit.

Ergo, etsi juramento contractus non firmetur seu justitiae obligatio non oriatur, nihilominus obligatio religionis potest existere. Neque abs re erit, haec monuisse, siquidem pro diversa obligatione justitiae aut religionis diversa est causa diversaque facultas obligationem illam exstinguendi.

1079 I. Circa obligationem per juramentum contractui additam haec igitur nota:

1. Juramenti obligatio tamdiu sustinenda est, quamdiu licite observatur et circa objectum aptum seu obligationis capax versatur.

2. E contrario juramenti obligatio oriri non potest, si objectum est aliqua ratione illicitum, aut res plane inutilis et nugatoria.

3. Juramento *firmari contractus* non possunt ii, qui jure naturae sunt irriti, aut qui a lege positiva ita irriti facti sunt, ut eorum executio simul prohibeatur, vel ex ipsa natura, v. g. propter periculum communis boni, illicita evadat.

4. Positiva lege secundum jura recentiora non videntur ulli contractus solius juramenti causa firmi fieri, qui aliter irriti vel rescindibiles declarati sunt: Romano jure complures actus vel contractus recensebantur, qui secus quidem irriti, accedente juramento validi ac firmi evaderent. Nam pro reverentia, quae divino numini debetur, legislatores considerabant, inconstantiae et levitati, cujus alioqui per irritationem ratio aliqua habebatur, hinc satis provisum esse, siquidem neminem leviter jusjurandum usurpaturum esse confidebant.

Attamen illa recentiorum legum conditio non impedit, quin illi, qui libere omnino favori per leges dato renuntiaverint, in conscientia promissioni datae et contractui, qui in se licitus sit, stare debeant.

Ceterum haec plana sunt ex iis, quae de 'religione' circa juramentum diximus n. 423.

II. De obligatione juramenti *irritanda* pauca tantum addenda sunt¹⁰⁸⁰ ad ea, quae l. c. jam tradidimus, scil. circa irritationem illius juramenti, ex quo tertio jus justitiae commutativae ortum aut firmatum est.

Haec enim juramenta generatim ab auctoritate ecclesiastica dissolvi non possunt. Nam jus tertii laedi nequit, neque, si jus tertii obest, tam facile ratio esse potest, cur, manente justitiae obligatione, obligatio religionis auferatur.

Attamen 1. Si materia contractus seu acquisiti juris subest ecclesiasticae potestati, Ecclesia, i. e. per se solus R. Pontifex, potest etiam jus tertii exstinguere, ac proin juramentum accessorium: 1) si ratio boni communis id postulat in singulari casu, siquidem bonum privatum bono communi cedere debet; 1) si crimen poenam juris privandi dignum commissum sit, quod Ecclesia hoc modo punire velit. Verum in praxi haec rarissime occurrunt.

2. In materia suae jurisdictioni subjecta Ecclesia etiam lege praevia id efficere potest, ut cum certo quodam contractu etiam juramentum adjectum ipso facto irritum sit. Quod re ipsa Ecclesia fecit Trid. sess. 25 c. 16 *de ref. reg.* Id tamen alii aliter explicant. Suarez censet, id non fieri, nisi simul res ipsa reddatur prohibita et illicita, ita ut juramentum irritum sit, eo quod sit de re objective illicita praestanda; Lugo *de just. et jure* disp. 22 n. 196 videtur paulo aliter sentire, sc. Ecclesiam etiam ipsum actum jurantis in se et immediate invalidum fecisse vel facere posse, non solum mediante materiae prohibitione.

3. Potestas autem civilis in rebus sibi subjectis, quamquam certo non potest immediate actum jurantis invalidum facere, tamen indirecte fere eodem modo, ut de Ecclesia hinc dixi, obligationem juramenti, si necessarium est, exstinguere valet; imo etiam lege antecedente juramentum irritum facere potest, saltem si causam justam habet, cur ipsam rem, circa quam versetur juramentum, simul *prohibeat* et illicitam reddat.

Cf. fusius hac de re Lugo *de just. et jure* l. c. sect. 8 n. 245 sqq., Sanchez *in decal.* l. 3 cap. 22 n. 10, Molina *de just. tr.* 2 d. 149 n. 13.

Caput II.

De contractibus gratuitis.

Articulus I.

De contractibus gratuitis unilateralibus.

Contractus gratuiti unilaterales sunt promissio et donatio. De¹⁰⁸¹ utroque contractu singillatim pauca notabo, reliqua ex iis, quae de contractibus in genere dicta sunt, patebunt.

§ 1.

De promissione.

I. Promissio est contractus, quo aliquis gratuito se obligat ad aliquid alteri praestandum aut omittendum.